

ФОРМИ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО 50-х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2013. – Випуск 2 (30)

Івончак П. Поетичні форми Степана Руданського 50-х років ХІХ століття; 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 15; мова – українська.

Анотація. У статті досліджується поезія С. Руданського у зрізі метрики, ритміки, строфіки, частково розглянуто риму та римування. У творах поета превалює силабіка (91,3 %). Всі поезії є строфічними, здебільшого мають катренну будову. Найбільшою є частка точних (96,7 %) та дієслівних (53,25 %) рим.

Ключові слова: версифікація, силабіка, метрика, ритміка, строфіка, римування.

Переважна частина поетичного доробку С. Руданського стала відомою читачеві завдяки працям І. Франка (серія публікацій у львівському журналі „Зоря” за 1886 р.); М. Комарова (публікації в журналі „Зоря” за окремим виданням : Твори Степана Руданського, Том 1. Вид. М. Комара. У Львові, 1895); А. Кримського (публікації в „Зорі” та у книзі Твори Степана Руданського. т. 2, 3. Львів. 1896, 1897); Василя Лукича (В. Левицького), який надрукував низку творів поета в журналі „Зоря”, в упорядкованих ним календарях товариства „Просвіта” та у виданні: Твори Степана Руданського. Т. 4. Львів, 1897, та пізніших дослідників.

У 80-х роках ХІХ століття пише ряд наукових досліджень про особливості його творчої манери І. Франко. „Незрівнянні в своїм роді (про приказки С. Руданського), – підкреслював І. Франко, – ці поетичні твори „дали українській публіці збірку людських гумористичних оповідань та анекдотів у поетичній обробці, якої, можна сказати, не має ні одно письменство” [13, с. 297]. У „Нарисі історії українсько-руської літератури (до 1890 р.)” він зазначив так: „В Степані Руданським бачимо великий поетичний талант, обік Шевченка найвизначніший в українським письменстві ХІХ віка” [14, с. 149-150].

П. Колесник у передмові до видання творів „Співомовки, переклади та переспіви” (1985) С. Руданського стверджує: „С. Руданський був справжнім віртуозом українського віршування. В період після Шевченка і перед виступом Франка жоден із українських поетів не дав багатства віршових форм, як Руданський. Коломийковий дистих, розбитий цезурою на чотирирядкові куплети, був улюбленим віршем його приказок. Але він же запровадив і найскладніші пісенні розміри з різноманітною строфічною будовою (дивоспів „Чумак”, лірика), і ямби, що після Пушкіна і Шевченка стали класичними. Переклад лермонтовського „Демона” поет здійснив якраз чотириступним ямбом, тобто розміром оригіналу. В баладах-небилицях він успішно застосовував хореїзований вірш. В громадській ліриці („Не кидай мене”, „Наука”, „Моя смерть”) – близький до нашої коломийки російський пісенний розмір, який так любив О. Кольцов” [2, с. 24].

Загалом же, поетичні твори С. Руданського є малодослідженими у зрізі форми. Тому надзви-

чайно цікавою видається стаття С. Протасової про версифікацію поета 60-х років. Авторка аналізує 20 творів (8 пісень, 4 приказки, 7 співів (поем) та дивоспів «Чумак») у яких превалює силабіка (95%). Один твір (5 %) – поліметрична конструкція, укладена на основі силабічних розмірів [10, с. 231].

Зосередимося на поетичному матеріалі С. Руданського 1850-1859 років. Розглянемо твори поета у зрізі метрики, ритміки, строфіки, римування.

Більшу частину поетичних творів окресленого десятиліття (близько 178 поезій) написано у річищі силабіки, що становить 91,3% від усіх поезій. Решту 8,7% (17 творів) укладено силабо-тонікою.

Силабічні розміри представлені монорозмірними та різнорозмірними формами. Серед монорозмірних форм фігурують 6-складовик, 5-складовик, 8-складовик.

6-складовиком укладено такі твори як: „Козаче голубче”, „Верба”, „Не знаєш ти горя”, „Калино-малино”, „По чомудурні”, „Rzera”(„Ріпа”). Тонізацією рядків характеризуються вірші „Козаче голубче”, (11 поетичних рядків (23%) становить Амф2, Д2-19%, Я2-6%, „Верба” (Амф2 - 45%, Х3 - 20%, Х4 - 10%, Я5 - 5%,).

Наведемо для прикладу одну строфу поезії „Верба”:

Ой у полі річка,	○○○○○○○○	Х3
Через річку кладка,	○○○○○○○○	Х3
На горбочку у садочку	○○○○○○○○○○	Х4
Біленькая хатка [2, с.447].	○○○○○○○○	Амф2

По одному твору написано 5-складовиком („Хлопці-молодці”) та 8-складовиком (Повій, вітре, на Україну). Хореїзація останнього твору становить 66,7%.

Різнорозмірні вірші з урегульованим чергуванням рядків становлять найбільшу частку від усіх різнорозмірних – 95,3%. Вони представлені такими комбінаціями розмірів:

8,6,8,6 (графічно розчленований 14-складовик), становить 47,2% від усіх силабічних творів. У середньому хореїзовано 86% рядків, амфібрахій становить – 6%. Схему 7,6,7,6 має 71 поезія (40%), тут хореїзація характерна для 40%, 14% рядків мають ритм амфібрахія. Схема 8,5,8,5 характерна для творів „Світить місяць серед неба”, „Лошак”, „Там її кінець”, „Полотно”, „Місяць”, „Де спинали”, „Гусак”, „Становий”, „Голубонько-дівчинонько”. Хореїзація, у середньому, становить 62,5%. Розмір 8,7,8,7 ма-

ють твори „Понизив”, „Студент”, „Не мої ноги”, „Страшний суд”, у яких хорейзація, у середньому, становить 91 %. Схема 8,8,7,7 характерна для твору „Вечорниці”, 10,8,10,8 – такий розмір поезії „Тільки-м родилась”, а 10,7,10,7 – твору „Над колискою”.

Для прикладу наведемо по одній строфі кожного розміру:

Спив до дна я прикрий келих 8
За здоров'я долі, 6
І з похмілля моє серце 8
Розривають болі 6
(«Преслів'я») [2, с.26].

Наробились мужики, 7
Разом полягали, 6
Позіхнули кілька раз 7
Та й позасипали 6
(«Сміх») [2, с.198].

Світить місяць серед неба, 8
Зірочки кругом, 5
І всі люди сном заснули, 8
Опівночі сном!.. 5
(«Світить місяць серед неба») [2, с.39].

В славнім місті Петербурзі, 8
Недалеко від Неви, 7
Із болота виглядає 8
Хата бідної вдови 7
(«Студент») [2, с.42].

За селом десь у дубині 8
В невеликій хатині 8
Жила бабка Гнибіда, 7
З нею дочка молода 7
(«Вечорниці») [2, с.447].

Тільки-м родилась, злая недоля 10
Стала, сказала без жалю: 8
„Будеш тужити, серце в'ялити, 10
Тебе я тим благословлю!” 8
(«Тільки-м родилась») [2, с.40].

Спи, дитя моє, ти – життя моє!
Спи, дитя моє красне!
Поки сонечко не запалиться,
Поки місяць не згасне!..
(«Над колискою») [2, с.34].

Лише 8,7 % від усієї метричної системи віршованих творів становить силабо-тоніка.

Найбільше силабо-тонічних творів укладено ямбом – 35,7 %. Він представлений найпоширенішим розміром Я4 у таких творах як: „Ти не моя”, „Розмай (Примушене кохання)”, „Хрест на горі (Преслів'я)”, „Мене забудь”, „Гей-гей, воли”.

За даними російських віршознавців, а саме М. Гаспарова, форми російського Я4 поділено на два види: без альтернованого ритму, або „архаїчний” (I стопа сильніша ніж II), та з альтернованим ритмом, або „традиційний” (II стопа сильніша ніж I). Ямбові перелічених творів притаманний „традиційний” ритм.

Наведемо приклад однієї строфи поезії „Ти не моя”:

Ти не моя, дівчино дорогая!
І не мені краса твоя;
Віщує думонька смутная,
Що ти, дівчино, не моя [2, с.27].

Акцентуація стоп цього твору має такий вигляд:

I	II	III	IV
68,8	100	37,6	100

Фіксуємо 12,5% повнонаголошених рядків.

Усереднена схема наголошуваності стоп у Я4 цього періоду виглядає так:

I	II	III	IV
68,2	100	38,6	100

Усереднена кількість версів з позасхемними наголосами – 5,3%. Повнонаголошуваність – 30,4%.

Х4 укладено твори „Пісня (Не дивуйтесь добрі люди)”, „Дивний бик ” та „Полюби мене”.

М. Гаспаров виділяє у російському Х4 два види ритму: 1) „архаїзований” (наголошуваність II стопи нижча, ніж 94%); 2) „традиційний” (наголошуваність II стопи 99,5% – 100%). Названим творам С. Руданського притаманний „традиційний” ритм.

Усереднена схема наголошуваності стоп у Х4 С. Руданського цього періоду виглядає так:

I	II	III	IV
48,8	100	50	100

Повнонаголошуваність – 26,5%.

До різностопного урегульованого двокладовика звертається С. Руданський у віршах „Слабий зуб” (Х443443) та „Животинка” (Х4141).

Наведемо для прикладу по одній строфі кожного твору:

Сидить шевчик на стільці, Х4
На кумові постільці Х4
Пришиває латку. Х3
Аж у снігах двері – скрип! Х4
Далі двері в хату рип! – Х4
Шелем кум у хатку! Х3
(„Слабий зуб”) [2, с.146].

„Де то, доню, животина Х4
Так?!” Х1
„То то, мамо, коло тина Х4
Дяк. Х1
Все, бувало, грає, грає Х4
Та й... Х1
Все, бувало, промовляє: Х4
„Дай!” Х1

(«Животинка») [2, с.146].

Розміром Амф2 (21,4 %) укладено твори „Могила”, „Przywitanie”, „Kugaciya od oczu”(„Лікування очей”).

Подамо приклад однієї строфи поезії „Могила”:

В степах, де гриміла 010010 Амф2
Козацькая сила, 010010 Амф2
Від світу-потопу 010010 Амф2
Лежала могила [2, с.36]. 010010 Амф2

Трискладовими стопами з ритмом Ан2 укладено твір „Нехай гнеться лоза”.

Наведемо для прикладу першу строфу твору:		
Нехай гнеться лоза,	υυ⊥υυ⊥	Ан2
Куди вітер пігне,	υυ⊥υυ⊥	Ан2
Не печальє вона	υυ⊥υυ⊥	Ан2
Ні тебе, ні мене	υυ⊥υυ⊥	Ан2

[2, с.36].

Розмір Амф3 характерний поезії „Бодай тебе”.

Коли я із тяжкої туги	υ⊥υυ⊥υυ⊥	Амф3
На лаві дубовій лежав,	υ⊥υυ⊥υυ⊥	Амф3
Останній карбованець		
срібний	υ⊥υυ⊥υυ⊥υ	Амф3
В пустіі калитці держав	υ⊥υυ⊥υυ⊥	Амф3

[2, с.49].

Фіксуємо також логаяд. Ним укладена пісня „Голе-голе моє поле” зі структурою Х4444Ан2Х4. Наприклад:

Голе – голе моє поле!	Х4
Де ж ви, ясні квітоньки?	Х4
Позгасали, поспадали,	Х4
Як на небі зіроньки.	Х4
І стебло пересхло.	Анап2
Як билина, полягло	Х4

(«Голе - голе моє поле») [2, с.49].

Звертався С. Руданський також до поліметрії. Поліметричною конструкцією є твір „Не згадаю гадки” (катрен 6-складовика + терцет урегульованого різноскладовика 8,8,6):

Не згадаю гадки,	6	Х
Не мислю я мислі!..	6	А
Як чорнії хмари,	6	Х
Чорні думи звисли!	6	А
Порадь, мати, що діяти,	8	В
Ой чи жити чи вмирати?	8	В
Порадь, моя мати!	6	В

[2, с.47].

Щодо строфіки, то усі твори С. Руданського 50-х років є строфічними. Поет використав прості форми (катрен, шестирядник та восьмивірш).

Найбільшою є частка катренів. Це 189 творів, що становить 97 % від усіх творів. Найчастіше у катренах автор застосовує такі схеми римування:

ХаХа, хаХа, ХАХА; спорадично ХАх'А („Над коліскою”), ААвв („Вечорниці”), ааВВ („Примушене кохання”), аВаВ („Хрест на горі”), АвАв („Мене забудь”), ААВВ („Повій, вітре, на Україну”), 1,5 % становлять шестирядкові строфи, в яких засвідчені такі схеми римування:

1. ХаХавв („Голе-голе моє поле”);
2. ааВссВ („Слабий зуб” та „Дивний бик”).

У восьмивіршах фіксуємо такі схеми чергування співзвуч:

1. хаХаХвХв („Бодай тебе”);
2. ХаХаХвХв („Полуби мене” та „Гей-гей, воли”).

Для ПК – ХАХАВВВ.

Щодо римування, то у творах С. Руданського найбільше точних рим (96,7 %). Приблизні рими становлять 2 %, а неточні – 1,3 %.

Дієслівна рима характерна для 53,25 % співзвуч, а різнограматична – для 14 %. Найчастіше автор використовував жіночі співзвуччя (87,5%). Чоловічі та дактилічні рими становлять, відповідно, 12,3% та 0,2%.

Стисло підсумуємо сказане.

Майже у всіх творах С. Руданського панує силабіка (91,3 %), менше – силабо-тоніка (8,7%). Метрична картина окресленого періоду виглядає так:

Силабо-тоніка: Я4 та Х4 з „традиційним” ритмом, Амф2, Ан2, Амф3; урегульовані різнорозмірні двостоповики Х443443 та Х4141, а також логаяд Х4444Ан2Х4

Силабіка: 6-складовик, 8-складовик (4+4), 5-складовик, 14-складовик (8,6,8,6), 13-складовик (7,6,7,6), та (8,5,8,5), 15-складовик (8,7,8,7), урегульовані різностоповики 8,8,7,7; 10,8,10,8 та 10,7,10,7; ПК.

Усі твори строфічні, серед строф помітно переважає катрен. Найчастіше автор вдається до неповного римування, фіксуємо окремі схеми перехресного та парного римування. У шестивіршах та восьмивіршах засвідчено дві схеми римування. Найбільшою є частка точних та дієслівних рим.

Література

1. Руданський С. Твори: у 3 т. — К. : Наук. думка, 1972 – 1973. — Т. 1: Пісні, приказки. Байки. Небилиці. Співи. — 1972. — 548 с.; Т. 2: Співи. Переклади та переспіви. Листи. — 1973. — 412 с.; Т. 3: Переклад «Ліади». — 1973. — 448 с.
2. Руданський С. Співомовки, переклади та переспіви. / С. Руданський — К. : Наук. думка, 1985. — 640 с.
3. Боднар М. П. Поезія пошевченківської епохи. Система жанрів / М. П. Боднар. — К. : Наук. думка, 1986. — 326 с.
4. Герасименко В. Я. Степан Руданський : Життя і творчість / В. Я. Герасименко. — К. : Наук. думка, 1985. — 180 с.
5. Історичні поеми Степана Руданського / Петро Киричок // Нові дні. — 1994. — № 536. — Т. XLV. — С. 9—12.
6. Колесник П. Й. Степан Руданський: Літературний портрет / П. Й. Колесник. — К. : Дніпро, 1971. — 112 с.
7. Кримський А. Знадоба до життяпису Степана Руданського (1833 – 1873) / А. Кримський, М. Левченко. — К. : Друкарня Укр. Ак. Наук, 1926. — 246 с.
8. Мовчун А. Степан Руданський: життєва й творча доля поета / Антоніна Мовчун // Українська мова і література. — 2002. — № 23—24. — С. 22—26.
9. Пільгук І. І. Степан Руданський : Нарис життя і творчості / І. І. Пільгук. — К. : Державне вид-во худ. літ-ри, 1956. — 116 с.

10. Протасова С. О. Про форму віршованих творів Степана Руданського 60-х років XIX століття / С. О. Протасова // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 24. — Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2010. — С. 231-242.
11. Рильський М. Збір. творів: у 20 т. — К. : Наук. думка, 1983–1990. — Т. 12.: Літературно-критичні статті. — 1986. — 534 с.
12. Сиваченко М. Є. Студії над гуморесками Степана Руданського / М. Є. Сиваченко. — К. : Наук. думка, 1979. — 265 с.
13. Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 28. — 439 с.
14. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури (до 1890 р.) / І.Франко. — Львів, 1910. — 444 с.
15. Цеков Ю.І. Степан Руданський : Нарис життя і творчості / Ю. І. Цеков. — К. : Дніпро, 1983. — 176 с.

Павел Ивончак

ПОЭТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ СТЕПАНА РУДАНСКОГО 50-х ГОДОВ XIX ВЕКА

Аннотация. В статье исследуется поэзия С. Руданского в срезе метрики, ритмики, строфики, частично рассмотрена рифма и рифмование. В произведениях поэта преобладает силлабика (91,3 %). Все поэзии являются строфическими, по большей части имеют катренное строение. Наибольшей является часть точных (96,7 %) и глагольных (53,25 %) рифм.

Ключевые слова: версификация, силлабика, метрика, ритмика, строфика, рифмовка.

Pavlo Ivonchak

POETICS FORMS BY STEPAN RUDANSKYI OF THE 50-TH YEARS OF THE XIX CENTURY

Summary. In the article the poetry of S. Rudanskogo is probed in the cut of birth-certificate, ritmiki, strofiki, a rhyme and rhyming is partly considered. Silabika predominates in works of poet (91,3 %). All poetries are strofic, mostly have a katrenn structure. Most is part of exact (96,7 %) and verbal (53,25 %) rhymes.

Key words: versification, sylabika, metric rhythm, strofika, rhyming.

*Стаття надійшла до редакції
18 квітня 2013 року*

Ивончак Павло Євгенович – асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.